τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὑπάρχει: $1,_2$ μετὰ τὸ Πατριάρχης, $2,_2$ ἐπίσης, $461,_{86-87}$ πρὸ τοῦ Καλλίνικος καὶ $464,_{103}$, μετὰ τὸ Πατριάρχης $465,_2$ ἐπίσης.

Α. ΣΙΓΑΛΑΣ

Martini Crusii. Diarium, 1598-1599, ἐκδιδόμενον ὑπὸ W. Göz καὶ Ernst Conrad ἐν Τυβίγγῃ 1931. σ. VIII+420 8°.

§ 1. Πρὸ μηνὸς ἐξῆλθε τῶν πιεστηρίων τοῦ ἐν Τυβίγγῃ γνωστοῦ ἐκδοτικοῦ βιβλιοπωλείου Laupp ὑπὸ τὸν ἄνωθι τίτλον νέος αὐτοτελὴς τόμος τοῦ Ἡμερολογίου (Diarium) τοῦ φιλέλληνος καὶ φιλανθρώπου ἐκείνου τῆς Τυβίγγης καθηγητοῦ Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου. Ὁ τόμος οὗτος περιλαμβάνει τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον μέρος τοῦ ΣΤ^{ον} τόμου τοῦ Ἡμερολογίου (ἀπὸ τῆς σ. 627-840) τοῦ ἔτους 1598 καὶ ὅλον τὸν Ζ^{ον} τόμον (ἐκ σ. 608) τοῦ ἐπομένου ἔτους 1599.

Οἱ διαληφθέντες τόμοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν κώδικα τὸν ὑπὸ στοιχ. καὶ γρ: Mh 466 ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις ἀπαρτίζεται ἐν ὅλῳ ἐξ ἐννέα τόμων πολυσελίδων. Τὸ ποικίλον περιεχόμενον αὐτοῦ, τὸ πολύτιμον καὶ χρήσιμον καὶ περίεργον ἅμα, κατέστησα ἐν πρώτοις γνωστὸν διὰ τῆς μελέτης μου ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ ἀειμνήστου Κόντου (1893), ἐν τῇ R. d. Études Grecques (1898) καὶ τελευταῖον διεξοδικώτερον καὶ ἐπιστατικώτερον ἐν ταῖς περὶ Λασκάρεων καὶ περὶ Ραλλῶν πραγματείαις μου ταῖς δημοσιευθείσαις ἐν τῇ παρούσῃ Ἐπετηρίδι κατὰ τὸ ἔτος 1927.

Ὁ Κρούσιος εἶναι ὁ τῶν γλωσσῶν καὶ συγγραφέων ἑκατέρας Ρώμης καὶ τῆς Ρητορικῆς ἐν Τυβίγγῃ διδάσκαλος, ὁ ἀπὸ τοῦ 1559 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (Φεβρ. 1607) ἐν τῇ συμπαθεῖ πόλει τῆς Βυρτεμβέργης μετὰ σθένους καὶ λεπτολόγου παρρησίας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος ἐρευνήσας περὶ ὅλων τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν ἀφορώντων, εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Μελάγχθονος, Ρεϋχλινίου, Κουρέρου καὶ Καμεραρίου Ι. ἐν τῇ περικλύτῳ Ἀκαδημείᾳ τῆς Τυβίγγης, διδάσκαλος τῶν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, Φιλολογικήν τε καὶ Θρησκευτικήν, χρόνων. Ὁ Κρούσιος εἶναι ὁ τολμητίας ἐκεῖνος Σουηβός, ὅστις αὐθορμήτως ἐζήτησεν, ἵνα πληροφορηθῇ ἐπακριβὲς πῶς ἔχουσι τὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οὗ τοὺς ἀρχαίους θησαυροὺς ἀποθησαυρίζων ἐδίδασκεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μετ᾽ ἰδιαζούσης στοργῆς, πῶς τὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θρησκείας, διότι ἐνομίζετο ὅτι σχεδὸν τὸ ἔθνος δὲν ζῇ, ὅτι καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀπώλεσε. Καὶ λοιπὸν ἔκρουσεν, ὡς λέγει, «πόρρω ἀπῳκισμένος καίπερ οὐ βασιλεὺς μακρόχειρ, θύρας ἠσφαλισμένας φορτικῶς μὲν ἴσως, εὐτυχῶς δ᾽ ὅμως καθάπερ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

καὶ ὁ Κύριος τῷ κρούσαντι ἀνοίγεσθαι ἀπεφήνατο» (Turcogr. 441) χαίρων δὲ ἀπομνημονεύει ὅτι οὐκ ἀπεκρούσθη τὸ τῆς κρούσεως τολμηρόν.

Ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ μακρὰ ἐκείνη ἀλληλογραφία αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐν Κων/πόλει, ὅτε ἔμαθε καὶ ἐπείσθη ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ζῇ, ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ καλλιεργεῖται, καίτοι Ἑλληνικῶν χαρίτων τὸ κλέος βαρὺς ὤλεσεν αἰών, ὡς ἔγραφεν ὁ Ζυγομαλᾶς αὐτῷ. (Turcogr: 94). Ἡ ἀλληλογραφία ὑπεβοηθεῖτο διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τῶν ἐφημερίων τῆς ἐν Κων/πόλει Γερμανικῆς πρεσβείας, τοῦ Γερλαχίου Στ: καὶ τοῦ Σβάϊκερ Σολ. (Σιωπικοῦ) καὶ τοῦ ἐν Βενετίᾳ Φιλαδελφείας Γαβριὴλ Σεβήρου καὶ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, καθόλου εἰπεῖν διὰ παντὸς μέσου. Ὁ καλὸς Κρούσιος ἐπὶ τέλους παραμυθούμενος τὸν κυριώτερον φίλον καὶ ἀνταποκριτὴν αὐτοῦ Θ. Ζυγομαλᾶν παραπονούμενον ... γράφει «ὑμῶν μὲν ἔργον τῷ παρόντι στέργειν καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἀναρτᾶσθαι». Τῇ ἀληθείᾳ λαμπρὰ καὶ ἐπιτυχὴς συμβουλή, ἰσχύουσα ἐσαεί.

§ 2. Ὁ Κρούσιος ἤρχισε γράφων τὰ Diaria αὐτοῦ, τὰ καθ' αὐτό, ἀπὸ τοῦ 1573 καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 19 Σεπτεμβρίου 1604, ἡμέρας γενεθλιακῆς αὐτοῦ, ἣν ἰδιαιτέρως ἐτίμα καὶ ἐδόξαζε, καὶ συνέπτυξεν εἰς τοὺς ἐννέα διασῳζομένους τόμους, σχήματος τετάρτου. Ἔγραφε καθ' ἑκάστην, ἀντέγραφε τὰς Ἑλληνιστὶ ἢ ἄλλας ἀποστελλομένας αὐτῷ ἐπιστολάς, ἐσημειοῦτο τὰς τῶν προσερχομένων αὐτῷ πρὸς βοήθειαν Ἑλλήνων ἀνακοινώσεις περὶ ποικίλων ὅσων πραγμάτων, διότι ὅλοι ἐκ τῶν τῆς λεγομένης μετέπειτα Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσων, τῆς Κρήτης αὐτῆς καὶ τῆς Κύπρου, προήρχοντο, ἐν ὅλῳ τριάκοντα τριῶν (1579-1592) ἐὰν ἡ ἀρίθμησίς μου δὲν μὲ λανθάνῃ, πλὴν ἑνός, τοῦ Ἰωνᾶ Ταριδζίου μοναχοῦ τῆς μ: τῆς ἁγίας Τριάδος ἐκ Κυζίκου τῆς καθ' αὐτὸ Ἀνατολῆς τριακοστοῦ τετάρτου αὐτοῦ πρόσφυγος βοήθειαν ἐπὶ τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτοῦ ζητοῦντος. (Ὅρα Θεολογίας 1930 σ. 193 κ.ἑ.). Ἐννοεῖται ὅτι ὅλοι ἐτύγχανον τῆς βοηθείας τοῦ Κρουσίου[1], εἰ καί τινες δὲν

[1] Πρῶτος Ἕλλην ἐπισκεψάμενος εἰς Τυβίγγην τὸν Κρούσιον ἦτο κατὰ τὸ 1557 (Μαρτίῳ) Νικόλαος ὁ Καλός, (Turcogr: 323), παρ' οὗ ἐκινήθη καὶ εἰς ἐκμάθησιν τῆς νεοελληνικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλων ὀνόματα προσφύγων Ἑλλήνων ἀπαντῶσιν (ὅρα κατωτέρω ἐν τῷ ἀνεκδότῳ ἔτι Η (VIII) τόμῳ, ἐξ Ἰωαννίνων, ἐκ Λήμνου, ἐκ Κρήτης διά τινας τῶν ὁποίων συστατικὴν ἐγκύκλιον δίδει ὁ Thomas Contarinus, gratia. Dei et sedis Apostolicae Archiepiscopus Candiae κεχρονισμένην Φεβρουαρίῳ (22) τοῦ 1599) καὶ ὁ Φιλαδελφείας Γαβριήλ, ἀλλὰ λατινιστὶ καὶ οὗτος. Παρὰ τῶν προσφύγων τούτων ἀνεκοινώθη εἰς τὸν Κρούσιον, ὡς αὐτὸς σημειοῦται κατὰ τὸ 1600 ὅτι «Viderunt Michaëlem natione Graecum, μαυρογένειον, παληκάρι esse juvenum Βλαχίας waivodam.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

ἐφάνησαν εἰλικρινεῖς, ἀλλὰ κομισταὶ πλαστῶν πιστοποιητικῶν, δι' ὃ καὶ παράπονα διαβιβάζει κατὰ τὸ 1600 γράφων τῷ Ζυγομαλᾷ ἐπὶ τούτῳ, οὐδὲ τὰς ὑποσχέσεις αὐτῶν περὶ ἀποστολῆς πληροφοριῶν . . . . ἐτήρησαν, καίτοι αὐτὸς εἰς ὅλους οὐδέποτε ἀπρόθυμος καὶ ἀφιλόξενος ἐφάνη. Ἐν δυσξυμβλήτῳ γραφῇ καὶ ἐπιτομογραφίᾳ καὶ ταχυγραφίᾳ, ἣν αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ ἀνομολογοῦσι (böz-schwer zu lesen . . .) τοῦ ἀναμείκτου τούτου πολυτόμου κώδικος ἀναμείκτου καὶ ἐν πολυγλωσσίᾳ ὁ Κρούσιος περὶ ὅλων ὁμιλεῖ, περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, π. χ. προελάσεως τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην (Σουλεϊμὰν Νομοθέτου κ. ἑ.) λαμβάνει πληροφορίας καὶ παρὰ τῶν προσφευγόντων αὐτῷ Ἑλλήνων π. χ. κατὰ Μάϊον τοῦ 1599, ὧν εἷς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Πελαγονίας καὶ Περλεάπου Ἱερεμίας σὺν τῷ Ἀχριδῶν ὅτι Walachiae Despotam hodie esse Μιχαήλ, Graecum pium . . . . Michaëlem contra Turcas omnia hactenus fortiter gessisse. Sic audio apud nos ex aliis etiam: omnes magnas res, quae hoc bello contra Turcas gestae sint, à Lutheranis gestas esse . . . . »

Ὅτε ἀνεχώρει ἐκ Τυβίγγης ὁ Ἱερεμίας διὰ θερμοτάτων εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν ἀποχαιρετίζων τὸν Κρούσιον, οὗτος, ἀφοῦ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀχριδῶν ἱκανὰς πληροφορίας οὐ μόνον περὶ πολιτικῶν ἀλλὰ καὶ περὶ θρησκευτικῶν, κατὰ τὰ δεῖπνα κυρίως, προσφέρων τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ηὔξατο («optavi, λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῷ χειρογράφῳ) »τῷ Βαλαχίας Μιχαὴλ μακρὰν καὶ νικητικὴν ζωήν» (σ. 257). Ὁ Κρούσιος ηὐχαριστήθη ἀκούων παρ' αὐτῶν [καὶ τῶν ἄλλων προσφύγων] ὅτι «πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος γνώριμος» ἦτο[1].

Ὁ Κρ. «ἀκορέστως φιλέλλην» καὶ περὶ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης ἐφρόντισεν, ἵνα γένηται κάλλιστος αὐτῆς κάτοχος, οὕτως ὥστε πρῶτος Barbarograecae Linguae in nostram Germanian Introductor ἐκλήθη[2] οὐχὶ ἐκ συμφέροντος διὰ τὰς μετὰ τῆς Κων/πόλεως σχέσεις, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης καὶ στοργῆς πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς πᾶν Ἑλληνικόν, ὡς τοῦτο κατεδείχθη φανε-

---

Moscovita est ejus σύμμαχος mittens ei πολὺ χρυσάφι καὶ ἄσημι. «Πρόκειται περὶ Μιχαὴλ τοῦ Γενναίου (Brave) πρβλ. Xenopol: Histoire de Romaines τ. Α' καὶ Jorga: Gesch: d. Osman: Reichs τ: III 296.

[1] Περὶ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης τοῦ τε Ἀχριδῶν καὶ τοῦ Πελαγονίας μετέδωκα ἐν τῇ Revue des E. Grecques τοῦ 1898 ἱκανὰς πληροφορίας καὶ ἔγγραφα λατινιστί. Τώρα ἐν τῷ τόμῳ τῷ ὑπ' ὄψιν μου τὰ κατ' αὐτοὺς συμπληροῦνται, παραναγνώσεις δ' ἐμοῦ διορθοῦνται.

[2] J. M. Langii D. ad Poesin - Barbarograecam succincta Introductio. Accedit Batrachomyomachia Homeri à D. Zeno Zachynthio . . . . cum interapretatione Latina et Annotationibus B. Martini Crusii Professoris . . . . Celebratissimi et πρώτου . . . ἐν Altdorf MDCCVII 4° Ἐπίσης Turcogr: 185. Πρβλε: Legrand. B. Hell. Dix-huitième S. Paris 1918 ὑπ' ἀριθ. 48.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

ρώτατα καὶ μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν θρησκευτικῶν συζητήσεων μετὰ τῶν ἐν Φαναρίῳ, τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄ τοῦ Τρανοῦ, δι' ὧν ὁμοδοξία καὶ ἕνωσις Διαμαρτυρομένων καὶ Ὀρθοδόξων ἐπεζητεῖτο. Ἡ ἀλληλογραφία περιωρίσθη μὲν καὶ ἐκ πολιτικῶν καὶ ἄλλων λόγων, ἀλλὰ δὲν διεκόπη, ὡς τὰ νεώτερα γράμματα μετὰ ἔτη τοῦ Κρουσίου καὶ τοῦ Θεοδοσίου καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς ἐξηγήσεις μαρτυροῦσι, μάλιστα ὅτε ὁ Θεοδόσιος κατὰ τὸ 1597 ὑπογράφων ὡς πρωτονοτάριος καὶ δικαιοφύλαξ τῆς δυστυχοῦς ἐκκλησίας πατριαρχείου καὶ εἰς τὸν Ἰάκωβον τὸν καγκελλάριον τῆς Θεοφρουρήτου μεγαλοπόλεως Τυβίγγης . . . περιγράφει τὰ δεινὰ τῶν ἀθλίων γραικῶν καὶ τὰ ἑαυτοῦ. Durat hoc malum jam 8 annos. Qui non dat, sed vel unum diem moratur: θάνατος ἢ ζημία: διὰ σιδηρᾶς, εἰπεῖν ῥάβδου: κλοιῶν, φυλακῆς καὶ τῶν ἀπαγόντων εἰς ᾅδην. Hinc bonus Theodosius, δι' ἃ ὁ Κρούσιος σημειοῦται: ergo petit eleemosynam, φράσιν, ἣν μετὰ μίαν σελίδα ἐπαναλαμβάνει καὶ κατωτέρω «πτωχίᾳ τῷ πολυκεφάλῳ θηρίῳ, ὁ Θ. παλαίει».

Τρέφει ὁ Θεοδόσιος, ὃν ἐνόμιζε θανόντα, πενθερόν, πενθεράν, τὴν σύζυγον Εἰρήνην καὶ τέσσαρα τέκνα ὀνομαστί, Φώτιον, Χρυσόθεμιν, Σωσάνναν καὶ Ἰωάννην (4 ἐτῶν) καὶ quintum τέκνον, quod non nominatur. Τὴν βοήθειαν πεμψάτωσαν οἱ φίλοι Γερμανοὶ εἰς τὸν Γαβριὴλ Φιλαδελφείας καὶ τὸν Μαργούνιον εἰς Βενετίαν, οἵτινες φροντίσουσι περὶ τῶν περαιτέρω. Ecclesiae ibi miser status. Τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς σελίσι ταύταις (212 κ. ἑ.).

Ὁ Κρούσιος καὶ τὸν πατριάρχην Ἱερεμίαν μετά τινων μητροπολιτῶν ἀνέμενεν εἰς Τυβίγγην μετὰ τοῦ Θεοδοσίου, ὡς εἶχεν ἀποφασισθῆ ἐν πλήρει συμβουλίῳ λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, κατ' ἀνακοίνωσιν ἔγγραφον τοῦ Κορινθίου Ἀντωνίου Ἰενισχίου Νεοπάτρας πρεσβυτέρου Μαρτίῳ 1597[1] ἔγραψε δὲ ὁ Κρούσιος «προσευχόμενος ὑπὲρ Σοῦ, ὦ παναγιώτατε, καὶ τῶν Ἑλλήνων τῷ θεῷ» ἡ γραφὴ ὅμως δὲν εὗρε τὸν πατριάρχην ἐν τοῖς ζῶσιν...

§ 3. Ὁ Κρούσιος σημειοῦται ἐπίσης περὶ τοῦ Jo. Michaël qui nunc nominatur Josephus Naason ex Christiano Judæus factus; Dux Naxi et 7 insularum Aegæi maris Princeps, τοῦ ὑπὸ τοῦ Σελὴμ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου διορισθέντος. Εἶναι ὁ Nassy ἐκεῖνος ὁ

---

[1] Ὁ Κρούσιος ἐν χαρτίῳ κεκολλημένῳ μεταξὺ τῆς σ. 372-373 τοῦ χειρογράφου γράφει ἄνωθεν ἰδίᾳ χειρὶ καὶ ἐρωτᾷ.

Ἐν Χριστῷ χαίρειν. Κύριε ἀδελφέ, ἐν τίνι ἔτει ὁ Παναγιώτατος ἠθέλησε πορεύεσθαι εἰς Τυβίγγην . . . 18 Mart. 1597.

ἀπάντησις: ἔτη α: φ: ς. γ. Anno 1593.

ὁ δούλο σου σέ προσκηνα ὁ σκλάβος ὁ δικό σου

Ὅρα σ. 302 τοῦ ἐπὶ τῇ 45ετηρίδι ἐκδοθέντος τόμου. Ἐκωλήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ὅτε ἥψατο τῆς ὁδοῦ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

μουτεφερίκ, ὁ εὐγενὴς Ἰουδαῖος, ἐκ Πορτογαλίας, ὁ Φρὲγκ βέης κατὰ τὸν Σουλεϊμάν, παρ' οὗ ἐπέτυχε κατὰ τὸ 1555 ἵνα λάβῃ τὴν Τιβεριάδα καὶ τὰ περὶ αὐτὴν περίχωρα πρὸς συνοικισμὸν τῶν καταδιωκομένων Ἰουδαίων. Ἀπ' αὐτοῦ ἤρχισεν ὁ σιωνισμὸς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς μεταξοσκωληκοτροφίας εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἵνα ἐγκαινίσῃ εἰς τὴν παλαιὰν κοιτίδα τῶν προγόνων αὐτοῦ κέντρον αὐτόνομον τοῦ Ἰσραήλ, καίτοι καὶ αὐτοκρατορικὸν φιρμάνιον ἐν χερσὶν ἐκράτει καὶ τὴν Τιβεριάδα περιετείχισεν, ἔμεινεν ἀσυντέλεστον[1], ἵνα συντελεσθῇ τώρα μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Ὁ Jo. Michaël τοῦ Κρουσίου (ὅρα σ. 237) οὗτος εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα προσωπικότης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ δὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ, οὐδὲν δὲ βέβαιον, ἐὰν αἱ ἐν Τουρκίᾳ οἰκογένειαι Nassy ἕλκουσι τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, τοῦ καὶ ὑποψηφίου βασιλέως τῆς Κύπρου, ὅστις ἐπὶ τῇ δοθείσῃ ἐν ὥρᾳ εὐωχίας ὑποσχέσει τοῦ Σελὴμ καὶ οἰκόσημον ἡτοίμασε καὶ παρεφύλαττε φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «. . . Rex Cypri» ἐννοεῖται πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς νήσου.

§ 4. Ἐπίσης γίνεται λόγος ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ τοῦ Ἡμερολογίου περὶ Χιακῶν πραγμάτων ἐξ ἀφορμῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου τοῦ Παλαιολόγου, ἥτις δημοσιευθεῖσα ἐν Οὐρσέλῃ κατὰ τὸ 1549 ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν τοῦ Κρουσίου ἐνδιαφερομένου, ὡς γνωστόν, περὶ παντὸς Ἑλληνικοῦ. Ὁ Ἰάκωβος Χῖος, υἱὸς Θεοδώρου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ 23 σελίδας ἐντύπου καταλαμβανούσης, ἔχει εἰδήσεις τοιαύτης σπουδαιότητος, de rebus Constantinopoli et Chii, ὥστε ὁ μακαρίτης Legrand ἠναγκάσθη, ὡς λέγει, νὰ ἀναδημοσιεύσῃ αὐτὴν integralement, καθόσον μετὰ πολλὰς ἀναζητήσεις μόνον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν εὗρε, νῦν δὲ ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ φιλτάτου καὶ προνοητοῦ διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Κρουσιανῶν σοφοῦ διδασκάλου κ. W. Schmid καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Τυβίγγης εὑρίσκεται[2]. «Chio ins. et civitati quæ nunc est latibulum furum (=φω-

[1] Ὁ Nassy don Miqüez ἐκράτησε τὸ δουκᾶτον ἐπὶ δεκατρία ἔτη μέχρι τῆς 2 Αὐγ. τοῦ 1579. Τὰ περὶ αὐτοῦ ὅρα ἐν Hammer τ. VI, 383 ἢ Jorga G. d. Osmanischen Reichs τ. III 127 κ. ἑ. Μὴ λησμονηθήτω ὁ ταῖς μελέταις ἡμῶν οὐχὶ ἄγνωστος Gerlach, ὅστις εἰς πολλὰ μέρη τοῦ T. Tagebuch μιμνήσκεται τοῦ διαβοήτου ἀνδρός. Ἐπίσης ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Ὑ. Πύλης ὁ Σαλὴχ Σαφὲτ βέης, τοῦ ναυτικοῦ Ἐπιτελείου, μέλος τοῦ διὰ τὴν Τουρκικὴν Ἱστορίαν Ἰνστιτούτου ἐδημοσίευσε νέα ἔγγραφα περὶ τοῦ δουκὸς τούτου ἐν τῷ 16ῳ τεύχει τῆς Tarich Osmani Endjoumeni medjmouassi (1922) Προστεθείσθω μοι καὶ ἡ διαφωτιστικὴ Διάλεξις (Conférence) τοῦ A. Galante, ἥτις γενομένη ἐν τῇ ἑστίᾳ τῆς Bené-Berith τοῦ Πέραν κατὰ Φεβρ. τοῦ 1913 ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Bull.: . . . du District XI d'Orient I. O. B. B. Febr. 1911 Febr. 1913 σ. 204 κ. ἑ.

[2] Σελ. 235 κ.ἑ. Legrand, Bibl. Hellén. XV-XVI siècles τ. IV, σ. 326 κἑξ. Paris 1906.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

λεὰ κλεπτῶν . . .) Ὁ Κρούσιος ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀναφέρει ὅτι in arce Chii ἐγεννήθη ὁ Ἰάκωβος οὗτος, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐξήρτητο ὅλη ἡ νῆσος καὶ ὅτι ἦτο doctissimus, nobilis, dives, omnia relinquens obstudia.

Περὶ τοῦ Ἰακώβου τούτου Παλαιολόγου βλέπε ὅσα ἔγραψεν ὁ Γ. Ζολώτας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χίου τόμ. 3 A σ. 395 - 97 καὶ 3 B 26 - 30 καὶ ἔπιθι Δ. Πετροκόκκινον ἐν Χιακῶν Χρονικῶν τεύχ. 6 σελ. 83 κἑξ.[1].

§ 5. Ἡ περαιτέρω ἀνάλυσις τοῦ πολυειδοῦς περιεχομένου τοῦ τόμου τούτου ἄγει με εἰς κόπον πολύν. Ἐν αὐτῷ ἀπαντῶσιν εἰδήσεις πολιτικαὶ θρησκευτικαί, φιλολογικαί, γενεαλογικαί, βιογραφικαί, οἰκογενειακαὶ τοῦ τε Κρουσίου καὶ ξένων, ἀκαδημαϊκαί, βιβλιογραφικαὶ ὡς καὶ περὶ Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ πατριαρχικῶν, ἃς ἐλάμβανεν ἐκ τῶν προσερχομένων αὐτῷ πρὸς ζητείαν ἐξ Ἀνατολῆς Ἑλλήνων προσφύγων καὶ ἐξ ἐπιστολῶν τῶν φίλων αὐτοῦ ἡμετέρων καὶ ξένων, ἃς καὶ ἐν ἰδίῳ κιβωτίῳ ἀπεθησαύριζεν. Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ἀνευρίσκει τις Ἑλληνιστὶ καὶ ἐπιστολάς, αἵτινες ἐγνώσθησαν ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἐτῶν (πρβλ. π. χ. ἐμὰ Germanogræca καὶ ἀλλαχοῦ) ἤδη δ' εὑρίσκονται ἐν σειρᾷ, ἐν οἰκείᾳ θέσει μετὰ τῶν συνεχῶν ἀναμείκτων παρατηρήσεων. Μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὀφείλω καθηκόντως ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἵνα ἀναφέρω καὶ μὴ ἀποκρύψω ὅτι τάσσονται καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῆς Τουρκογραίτζιας (οὕτω) μεταξὺ τοῦ Μαργουνίου, τοῦ Κυθήρων ἐπισκόπου, ὅστις, ἅμ' ἀναγνοὺς τὴν Τουρκογραίτζιαν (οὕτω) ἔγραψε τῷ πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ διαμαρτυρόμενος ἐπὶ τῇ ἐκδόσει καὶ τοῖς περιεχομένοις τοῦ βιβλίου, ὅπερ «προσωπεῖον μόνον χρηστότητος φέρει καὶ μᾶλλον καθ' ἡμῶν ἢ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεδόθη[2]». Ὁ Κρούσιος μαρτύρεται τὸν Θεόν, δικαιολογεῖται καὶ ἀπολήγει ἐν τῇ τέως ἀνεκδότῳ ἐπιστολῇ ἐν τέλει οὑτωσί: «Ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ, καὶ ἀποκρίθητι φιλικῶς, ἵνα μὴ δόξῃς ἔτι ἀπηλλοτριῶσθαί μου, ὡς οὐ δεῖ». Tybingæ, 25 oct. 1599. «Ἐθαύμασε, ἐλυπήθη» ὁ Κρούσιος, ἡ ἀλληλογραφία ἀνεκόπη, ἀλλὰ δὲν διεκόπη, ὡς ἄλλοτε καὶ ἔγραψα.

§ 6. Ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἄνωθι προβάλλεται ἴσως ἡ ἐρώτησις, διὰ τίνας

---

[1] Καθ' ἃ ἀνακοινοῦταί μοι ὁ καθηγητὴς κ. Φ. Κουκουλές.

[2] Σάθα: Ἱερεμίου Σχεδ. 1870 σελ. 12 - 126. Τὸ ἔγγραφον φέρει χρονολογίαν 1590 Ἐνετίῃθεν. Πρβλ. καὶ Μυστακίδην ἐν Revue des Études Grecques 1898 σελ. 306 διὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ Germanogræca ΚΠ. 1922 σελ. 56-57. Ἡ ἀπὸ ἐτῶν ὑπόσχεσις ἡ δοθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ, δὲν ἐξεπληρώθη. Ἴσως, ἐὰν ὁ θεὸς χαρίσηταί μοι ὑγείαν, ἐπανέλθω ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ πράγματος, πρὸς κατάταξιν ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἐν ἑνὶ τόπῳ, διότι καὶ ὁ Φιλαδελφείας Γαβριὴλ ἔγραψεν αὐτῷ λέγων: «ἴσθι τοὺς φιλοῦντάς σε τῶν Ἑλλήνων δυσχερῶς φέρειν ἀκούοντας τὴν τῶν ὀνομάτων σύνθεσιν» «Τουρκογραίτζιαν».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

λόγους ἡ ἔναρξις τῆς τοῦ Ἡ μ ε ρ ο λ ο γ ί ο υ ἐκδόσεως ἀπὸ τῶν τελευταίων τόμων ἀπεφασίσθη; Ἁπλουστάτη ἡ ἀπάντησις. Ἐκ τῶν πρώτων τόμων προῆλθεν ἡ T u r c o g r æ c i a (1584, Βασιλείᾳ) ἡ Germanogræcia (1584, αὐτόθι), ἀδελφὰ βιβλία, τὰ Acta et Scripta Theologorum Wirtemb: et P. Hieremiæ . . . «(Φραγκφούρτῃ, 1584), τὰ Annales Suevici, (αὐτόθι, 1595-1596 ἐν τρισὶ τόμοις) πάντα τὰ διαληφθέντα εἰς μέγα σχῆμα, πλὴν μικρῶν ἔτι φυλλαδίων, ἐνομίσθη ὅτι ἐν τοῖς τόμοις τούτοις ἐξηντλημένον εἶναι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἐν αὐτοῖς καὶ ἀνέκδοτα ἐνδιαφέροντα ἢ συμπληροῦντα τὰ ἤδη ἐκδεδομένα ὑπῆρχον, ὡς κατέδειξα. Ἕνεκα τῶν πολυτόμων καὶ πολυσελίδων τούτων ἐκδόσεων ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τὰ μετὰ τὸ ἔτος 1595 καὶ δικαίως, τῇ ἐπιμόνῳ προτάσει τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. W. Schmid. Ὁ χρηστότατος οὗτος ἀνὴρ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ Καταλόγου τῶν ἐν τῇ Βιβλ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἑλληνικῶν χειρογράφων (Tübingen 1902 εἰς 4°) ἰδιαιτέραν ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐν γένει εἰς τὰ τῆς Σ ο υ η β ι κ ῆ ς Μ ε λ ί σ σ η ς χειρόγραφα καὶ δὴ τὸ Ἡ μ ε ρ ο λ ό γ ι ο ν, παραθαρρυνθεὶς δὲ καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου, ὑπέβαλε τοῖς ἁρμοδίοις πρότασιν περὶ ἐκδόσεως τοὐλάχιστον ἑνὸς τόμου, ἐπὶ τῇ 450^{ῇ} ἐ π ε τ η ρ ί δ ι τ ῆ ς ἱ δ ρ ύ σ ε ω ς τοῦ Πανεπιστημίου (1477). Ἡ πρότασις ἔτυχεν ὁμοθύμου ὑποστηρίξεως τῶν ἀρχῶν, τῶν ἀρχαίων τροφίμων καὶ φίλων, ἑτοίμων δὲ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιμελῆ φροντίδα καὶ ἐπίβλεψιν αὐτοῦ ἀπὸ ἐτῶν γενομένων ἀντιγράφων ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς φροντιστηρίοις φοιτητῶν, προῆλθε κατὰ τὸ 1927, παρὰ τὸ στενὸν τῶν περιστάσεων, ὁ ἐπὶ τῷ Ἰουβιλαίῳ τόμος —Jubiläums Band—περιέχων τὰ τῶν ἐτῶν 1596-1597 ἡμερήσια ἀπομνημονεύματα τοῦ Κρουσίου συνεχιζόμενα αὐτοτελῆ ἐν τῷ ὑπὸ τὴν κρίσιν ἡμῶν τόμῳ. Τῷ κ. Schmid, καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ διδάκτορσι κ.κ. W. Götz καὶ E. Konrad εὐχαριστίαι ἐπὶ τῇ ἐκδόσει, τῇ ὁποίᾳ εὐχόμεθα ἵν' ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ τῶν λοιπῶν τόμων, VIII καὶ VIIII, ἐν ὅλῳ 1318 ἀκόμη σελίδων, ἐν αἷς καὶ Ἑλληνικὰ ἔτι ὑπάρχουσι κείμενα.

Γράφων τἀνωτέρω προτρέπω τοὺς ἁρμοδίους, ἵνα ὑποβοηθήσωσι τῇ ἐκδόσει ἔργων ἀνδρός, οὗ τὴν φ ι λ ε λ λ η ν ί α ν, τὴν ἀ κ ό ρ ε σ τ ο ν, τὴν δ ο κ ι μ α σ θ ε ῖ σ α ν, τὴν φ ι λ α ν θ ρ ω π ί α ν, οὐδεὶς σήμερον ἀμφισβητεῖ, οὗ ἄνευ πολλὰ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων θὰ ἦσαν ἄγνωστα, ἰδίως τὰ τῆς ΙϚ´ ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν αἱ πηγαὶ δὲν ῥέουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ε ὐ γ ν ώ μ ο ν ε ς αὐτῷ ὀφείλομεν οἱ Ἕλληνες ἵνα ὦμεν, καὶ ὁ ταῦτα ὑπογράφων, φ ι λ ο κ ρ ο ύ σ ι ο ς Crusiusfreund, ὡς ἐπισήμως ὠνομάσθην, ὁ οὐχὶ ὀλίγον ἐκ τῶν τοῦ Κρουσίου ὠφεληθεὶς χωρὶς δυστυχῶς καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις εὐπρεπέστερον καὶ εὐτακτώτερον, παρὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς πρόθεσίν μου ὑπηρετήσω καὶ πλείονα νῦν χαρῶ [1].

[1] Ὅρα προλεγόμενα εἰς τὰ ἐμὰ Germanogræca, Κ/πολις 1922.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212

§ 7. Κλείων τὴν Κρουσιανὴν ταύτην βιβλιολογίαν, δὲν διστάζω ἵνα, ἐπιδορπίου δίκην, καὶ ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν τοῦ Κρουσίου προσφέρω δύο μόνον σημεῖα, τεκμηριοῦντα τήν τε εὐσεβόφρονα διάθεσιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀπὸ θεοῦ βοήθειαν, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ περὶ παντὸς ἀγαστὴν εἰλικρίνειαν «Οἰκιακὰς θλίψεις ὁ γέρων ἔχω ἀείποτε δυστυχῶ ἐγὼ καὶ ἐν τῷ γήρᾳ μάλιστα· τἄλλα κατ᾿ ἐμαυτὸν ἀεὶ ἐν τοῖς τῆς κλήσεως εὐδαίμων καὶ τίμιος, κατὰ δὲ τοὺς οἰκείους δυστυχὴς καὶ πᾶσαι μοι συμφοραὶ ἐκ γυναικῶν . . . Ἐλέησόν με, ὦ πάνσεπτε τριάς».

Ὁ Κρούσιος ἦτο τρίγαμος[1]· τὴν τελευταίαν σύζυγον Καθαρίνην ἐνυμφεύθη κατ᾿ Αὔγουστον (12) τοῦ 1567 ἐξ ἐπιφανῶν γονέων· περὶ αὐτῆς (de vita et morte charissime uxoris αὐτοσχεδίως σ. 267) πολλὰ γράφει ἐξ ὧν τάδε ἀποσπῶν καὶ θυμηδίαν τῷ ἀναγινώσκοντι ἴσως παρέχω· «ἦτο formosissima [εὐμορφωτάτη] ὥστε καὶ φθονεῖσθαί με ὑπό τινων νεωτέρων αὐτῆς τυχεῖν. Vixit mecum ferè 32 annos· ἰδιογνώμων ἔστιν ὅτε καὶ πολυδάπανος, ὥστε με πολλάκις βαρύνεσθαι· cætera, συνετὴ καὶ πρακτική. Peperit mihi ἕνδεκα κάλλιστα τέκνα, de quibus hodie sola Theodora restat, quam Deus mihi (fere 73 annorum) conservet.» Ἐφοβεῖτο ὁ καλοκάγαθος Κρούσιος μὴ καὶ τὸ ἑνδέκατον τοῦτο τέκνον χάσῃ . . . ἦτο, ὡς κατωτέρω λέγει, φθισική. «ist aber phthisica und lungensüchtig gewæsen» θαυμαστὸν δὲ ὅτι ἐπὶ τόσα ἔτη ἔζησεν . . . ἐπιλέγει.

Ὁ Κρούσιος ἐπὶ ταῖς στενοχωρίαις αὐτοῦ καὶ τοῖς δυστυχήμασιν ἀναφέρεται εἰς τὸν Ὕψιστον· «ἐλέησόν με, ὦ πάνσεπτε τριάς· φιλοπονώτατος, πολυπονώτατος καὶ πολυπαθέστατος ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ φιλελληνέστατος (οὕτω).

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ
Διδάσκαλος
τῆς Μεγάλης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἔγραφον κατὰ Νοέμβριον 1931
Νέον Κουρὶ Θεσσαλονίκης

[1] Ὅρα Turcogræc. 496. Ἐνταῦθα δὲ σελ. 267 καὶ 343 τοῦ τόμου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
12/10/2023 09:17:05 EEST - 167.114.118.212